

EBUBEKİR PAŞA'NIN İSTANBUL'DAKİ SIBYAN MEKTEBİ VE SEBİL VAKFININ 1867-68 YILLARINA AİT MUHASEBE DEFTERLERİ ÜZERİNDEN VAKIFLARDAKİ KAYIT DÜZENİ VE DİNAMİK YAPI

Fatma Şensoy

Öz

Vakıflar, toplumun geneline hizmet etmek için kurulmuşlardır. Bu hizmetlerin sonsuza değin sürmesi amaçlanmıştır. Vakıfların yüzyıllar boyunca yaşadığı süreç, hukuki altyapı, güçlü mali kaynaklar ve denetim sistemi ile oluşmuş ve gelişmiştir.

Ebubekir Paşa'nın vakıfları içinde 1724'te İstanbul'da kurduğu sibyan mektebi ve sebil, kuruluşunun ardından yüzyıl sonrasında da hizmet vermeye devam etmiştir. 1867 ve 1868 yıllarına ait vakıf muhasebe defterleri üzerinden, vakfın ekonomik ve sosyal yapısını, verdiği hizmetin devamının nasıl sağlandığını, oluşturduğu istihdam hacmini, dönemin fiyatlarını ve ücretlerini okumak mümkündür.

Seçilmiş defter kayıtları, vakıflarda uygulanan merdiven yönteminin, kullanılan siyakat yazısının ve vakıf muhasebesinin ana hatları veren bir örnektir.

Anahtar Kelimeler: Vakıf Muhasebe Defterleri, Vakfiye, Denetim.

Dr. Öğr. Üyesi, Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, fatmasensoy@yahoo.com

DOI: 10.17550/akademikincelemeler.286168

Geliş T. / Received Date: 18.01.2017

Kabul T. / Accepted Date: 28.03.2018

The Record System And Their Dynamic Structure Of Waqfs Upon Ebubekir Pasha's School And Fountain Waqf Accounting Books

Abstract

Waqfs have been established to entire society. And they are aimed to maintain the existence of the organization for infinite. This process survived for centuries primarily stemmed from this legal infrastructure, financial resources and efficient inspecting recording order.

The school, fountain and sebil whose dedicated by Ebubekir Pasha in 1724 serviced more than a century. It is possible to read waqf's economic and social structure and its given services, employment volume, price and wage of period on his waqf accounting books that belongs to 1867-68.

These selected books are the example of outline of waqf accounting system, siyaqat writing and merdiven method that applied in waqfs.

Key Words: Waqf Accounting Book, Deed of Trust, Audit

I. Giriş

Osmanlı Devleti'nde merkez maliyesi ve tımar sisteminden sonra mali sistemin üçüncü ögesi olan vakıfların¹ muhasebesi, merkez maliye büroları tarafından kontrol edilmiştir. Vakıflar, yerinden yönetim esasına dayanan gönüllü, demokratik sivil toplum kuruluşlarıdır. Bu mali ve idari özerkliklerine karşın, devlet tarafından denetlenir olmaları; yüzyıllardır yaşamış kurumların, toplumun geneline hizmet sunmalarının olduğu kadar parasal kaynaklara sahip olmalarının gereğidir. Bu denetim, vakıfların bulunduğu yerde tutulan yıllık gelir ve gider kayıtlarının, kadı kontrolünden geçtikten sonra merkez muhasebesine gelmesi ve orada gelir gider defterinin yeniden düzenlenmesi ile yapılmıştır. Merkez muhasebeye gelen belgeler üzerinde iki işlem yapılmıştır. Birinci işlem, vakıf faaliyetlerinin vakıf senedine uygunluğunun kontrolüdür. İkinci işlem ise muhasebe tekniği ile ilgilidir. Merdiven yöntemini taşradaki muhasebeciler gereğince bilemedikleri için, bu muhasebe usulüne (merdiven yöntemi) göre vakfın muhasebe defteri yeniden düzenlenmiştir.²

Sicill-i Osmani'de Ebubekir Paşa'nın (1670-1758) Hacı olduğu ve Damâd-ı Şehr-iyâri (padişah damadı) olduğu belirtildikten sonra görevleri sıralanmıştır. Sultan II. Mustafa'nın kızı Safiye Sultan ile 1740 yılında-66 yaşında iken ve üçüncü evliliği olarak- evlenmiştir.³ Kapıcıbaşı, çavuşbaşı, darphane emini, nişancı, kaptân-ı derya görevlerini üstlenmiş, Anadolu, Mısır, Mora, Kıbrıs gibi imparatorluğun önemli eyaletlerinde valilik görevini idame ettirmiştir.⁴ 1724'de rütbe-i vezaret ihسانیyla beraber Ebubekir Paşa'ya Cidde ve Habeş valilikleri ile Mekke-i Mükerrerme Şeyhü'l-haremlîği verilmiştir. Kıbrıs'ta görev yaptığı süre zarfında biri vakfiye zeyli olmak üzere üç ayrı vakıf

---

1 Ahmet Tabakoğlu, "Klâsik Dönem Osmanlı Vakıf Sistemi," *Cumhuriyetin 80. Yılında Uluslararası Vakıf Sempozyumu*, (2004): 25.

2 Oktay Güvemli ve Batuhan Güvemli, "Osmanlı Kayıt Kültüründe Vakıf muhasebesi ve Devlet Muhasebe Sistemi," *Vakıflar Dergisi*, sy. 46 (2016), 9-10.

3 Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları* (İstanbul: Oğlak Yayınları, 2011), 296.

4 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, Haz. Nuri Akbayar (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 2:433.

tesis etmiştir.⁵ Ebubekir Paşa'nın Kıbrıs'taki bu vakıflarından başka İstanbul, Mora ve Cidde'de hayır eserleri vardır.⁶ 1153/1740 yılında valilik yaptığı Mora'da Tripoliçe'nin merkezinde bütün Güney Yunanistan'ın en büyük külliyesini yaptırmıştır. Bu külliye kubbeli bir cami, bir medrese, bir mektep, bir hamam, bir bedesten ve büyük bir handan oluşmuştur.⁷ Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde bulunan 5 adet vakfiyesi ve bunların 21 adet eki ile toplamda 26 adet vakfiye ve zeyilleri, Paşa'nın hayırlarının oldukça fazla olduğunu göstermektedir.

Bu çalışma, Ebubekir Paşa'nın İstanbul Aksaray'da inşa ettirdiği bir sıbyan mektebi-sebil ikilisinden, üç adet çeşme, su terazisi ve hazireden oluşan, küçük kapsamlı bir külliye niteliğindeki vakıf eserinin muhasebe defterlerindeki verilere ilişkindir. Ebubekir Paşa, bu yapı grubunu henüz Divan-ı Hümayûn Çavuşbaşı'sı olduğu dönemde Hicri 1136-1137/Miladi 1723-1724 yılları arasında inşa ettirmiş ve vakfetmiştir. Ebubekir Paşa'nın İstanbul'da Aksaray'daki bu vakfının 144 yıl sonrasına ait, 1284/1867 ve 1285/1868 yıllarına ait iki adet vakıf muhasebe defterindeki veriler incelenecektir. Vakıflarda denetime imkân veren kayıt düzeni bu araştırmanın yapılmasını kolaylaştırmaktadır. Aradan geçen yüzyıl sonrasında bile hizmet vermeye devam eden vakfın ekonomik ve sosyal yapısını, verdiği hizmetin devamını sağlayan gelir kaynaklarını, vakıf bünyesinde çalışanlarla çevresinde oluşturduğu istihdam hacmini, dönemin fiyatlarını ve ücretlerini görmek mümkündür.

I. Vakfiyeler Ve Vakıf Muhasebe Defterleri

Vakıflar ve vakıflar tarafından oluşturulan kuruluşların tarihsel gelişimi hakkında arşiv belgeleri oldukça zengin bir veri tabanı sunmaktadır.

5 Ebubekir Paşanın Kıbrıs'taki vakıfları hakkında, 737/1/1, Defter No: 24/60/21; 24/65/22, Varak No:32, Hüküm No:33, Küçük Vakfiye Defteri, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA); Cemil Çelik ve Güven Dinç, "Osmanlı Dönemi Kıbrıs Su Vakıfları (1571-1878)," *Mediterranean Journal of Humanities* 2, sy. 1 (2012): 37-59; Sevilay Tosun, "Ebubekir Paşa ve Kıbrıs'taki İmar Faaliyetleri," *C.U. Sosyal Bilimler Dergisi* 28, sy. 2 (2004), 205-213.

6 Halim Baki Kunter, "Türk Vakıflarının Milliyetçilik Cephesi," *Vakıflar Dergisi*, sy. 3 (1956): 4.

7 Machiel Kiel, "Tripoliçe," *İslam Ansiklopedisi*, c. 41 (Ankara: TDV Yay., 2012), 315.

Bu kaynakların en başında bir vakfın kurulması ve hukuki bir kimlik kazanmasını sağlayan vakfiyeler gelmektedir.

Vakfiye, vakfın kurulması ve tüzel bir kişilik kazanmasını sağlayan hukuki bir metindir.⁸ Vakfiyelerin ilk satırlarında öncelikle vakıf kurucusunun dini amaçları önemle ve özellikle vurgulanmıştır. Büyük bölümünü oluşturan satırlarda ise vakfa bağlı kuruluşların yönetimi, bağışlanan mülklerin işletilmesi, diğer bir ifade ile vakıf kurucusunun bu dünyaya ait maddi amaçları yazılmıştır. Vakfiyelerde vakıf yönetimlerine sınırlı olarak bırakılmış hareket alanı içinde; vakfın niteliği, amacı ve işleyiş tarzı ile vakfa tahsis edilen gelir kaynakları, vakfın sunmayı hedeflediği hizmetler, yapılacak yardımlar ve bu amaçla öngörülmüş harcamaların miktarları ve alanları belirtilmiştir. İstihdam edilecek kadrolar, ödenecek maaşlar günlük olarak verilecek yemeklerin niteliği, satın alınacak malların neler olması gerektiği... bütün bu işlemlerle ilgili olarak tutulacak muhasebe kayıtları ve yöneticilerin atanma yöntemleri ayrıntıları ile yazılmıştır.⁹

Vakfiyeler yukarıda belirtilen özellikleri ile vakfın ilk kuruluşunda oluşturulmuş ve gelecekte değişmemesi amaçlanan statüyü yansıtan kural koyucu statik belgelerdir. Bir vakfın işletilmesi ise bu çerçevede içinde çizilenden çok daha karmaşık, çok yönlü ve tüm ayrıntılarıyla öngörülemez niteliktedir. Vakfın kapsadığı kuruluşların dinamik bir niteliği olması yanında günlük problemlere çözüm üretebilme esnekliğini geliştirmek vakıf yöneticilerinin görevi olmuştur. Vakıf uygulamalarındaki değişimin diğer önemli bir kaynağı da zamanla ortaya çıkan yeni ekonomik ve sosyal şartların yarattığı etkilerdir. Vakıfların işleyişinde oluşan değişmelerin izlenmesi ise ancak vakıf muhasebe defterleri ile mümkündür. Vakıf muhasebe defterleri, vakfa ait kuruluşların uzun dönemde sosyal ve iktisadi konjonktürdeki değişmelerin karşılaştırmalı nitel bir değerlendirme yapılmasını sağlayacak zengin bir veri tabanıdır.¹⁰

---

8 Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi* (Ankara: TDV Yay., 1995), 23.

9 Tefik Güran, *Ekonomik ve Mali Yönleri ile Vakıflar Süleymaniye ve Şehzade Süleyman Paşa Vakıfları* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006), 10.

10 Güran, *Süleyman Paşa Vakıfları*, 11.

Vakıf muhasebesi, devleti temsil eden “Kadı”lar veya “Naib”leri tarafından ayrıca kontrol edilmiş, denetlenmiştir. Bu denetim *velâyet-i âmme*, yani devletin genel kontrol otoritesi ve kontrol hakkı ilkesine dayandırılmıştır.¹¹ Denetlemenin ana dayanağı mütevellilerin (vakıf yöneticileri) veya bu işle görevlendirilmiş uzmanların yani kâtiplerin tutmuş oldukları muhasebe belge ve kayıtlarıdır. Vakıf kâtibi tarafından tutulan ruznamçe defterlerinden elde edilen yıllık gelir gider raporları her yıl merkeze gönderilmiştir. Fakat bazı arşiv belgeleri bu denetlemenin her yıl yapılmadığını da göstermektedir.¹² Vakıfların yıllık muhasebeleri buldukları yerin kadısına ulaştırılmış, böylece denetim mekanizması başlatılmıştır. Bu nedenle pek çok vakfın muhasebe defteri sicillerde kayıtlıdır. Vakfın “Nazır”¹³ da gelir ve giderleri denetlemiş, bu akışta bir dengesizlik olmadıkça müdahale etmemiştir. Defterlerin düzenli tutulması ve kayıtların birbiriyle tutarlılığının sağlanması, doğruluğun ve güvenilirliğin bir göstergesi olmuştur.

Osmanlı merkez devlet muhasebesi bizzat vakıfların muhasebe kayıtlarını tutmamıştır fakat, vakıfların muhasebe kayıtlarını denetleyici bir rol üstlenmiş ve Osmanlı mali yapısına dolaylı olarak da olsa vakıf muhasebelerini de dâhil etmiştir.¹⁴

Muhasebe kayıtlarından geçmiş dönem ve muhasebenin tutulduğu yıl ile ilgili bilgileri okumak mümkündür. Vakıf muhasebe defterlerinin gelirler kısmı, hesapların ilgili olduğu cari yılda vakfın elinde bulundurduğu gelir kaynaklarının dökümünü ve bu kaynaklardan elde edilen gelirleri vermektedir. Gelirlerin her birinin vakfın toplam gelirleri içindeki payı da bu kayıtlardan ortaya çıkmaktadır. Vakıfların cari yılda gelirlerden fiili tahsilat miktarları ve alacak kalan miktarı da belirtil-

11 Halil İnalıcık, *Devlet-i ‘Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012), 262.

12 Yaşar Bülbül, *Klasik Dönem Osmanlı Muhasebe Sistemi*, *Dîvân*, sy. 6 (1996): 181.

13 Vakfın nâzırı, vakfı idare eden mütevellinin vakıf hakkındaki tasarruflarını kontrol eden ve vakıf işlerinde mütevellinin görüşüne müracaat etmek zorunda bulunduğu görevlidir.

14 M. Emin Durmuş ve İsmail Bektaş, “Osmanlı’da Muhasebe Usulü ve Vakıf Muhasebe Kayıtları Okuma Kılavuzu,” *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3, sy. 2 (2017): 198.

miştir. Böylece vakıflarda ortaya çıkmış tahsilat güçlükleri ve bunun mali etkileri defterlere kaydedilmiştir. Vakfın cari gider kalemleri de kaydedilmiştir. Vakıf gelir ve giderlerinde zaman içinde ortaya çıkan dalgalanmalar, o vakfın büyüme ya da küçülmesi ile ilgili temel bir gösterge olmuştur. Gelirleri tarımsal kaynaklara dayanan vakıflarda, yerel tarımsal ekonomi ve koşullar vakfın muhasebe defterleri üzerinden, finansal analizler yapılmasını sağlayabilir. Aynı biçimde kentsel kökenli gelirlere sahip vakıfların muhasebe defterlerindeki kayıtlar da kentsel ekonominin gelişimi hakkında bilgi sağlayabilirler.¹⁵

Ebubekir Paşa'nın Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 734 no'lu defterin 224. Sayfa, 123.sirasında kayıtlı 1132/1719 tarihli vakfiyesinde ve Kıbrıs'taki hayırlarının vakfiyesine göre mütevellilik yani yöneticilik görevi hayatta olduğu sürece kendi üstündedir. 1719 tarihli vakfiyesinde denetim görevini Kadı'ya ve mahalle halkına bırakmış bu hizmeti, gönüllü olarak yapmalarını istemiştir. Kıbrıs'taki vakfının denetimini yani nezaret görevini de adadaki naibler, muhassıl ve mültezimlerden Allah rızası için karşılık beklemeden yapmalarını istemektedir. Vakfın kâtibi her sene müteveli yardımcısı ile birlikte vakfın gelir ve giderlerini yazıp; bu yıllık mali raporu yani vakıf muhasebe defterini asıl müteveliye ulaştıracaktır.

144 yıl sonrasında-1867-68 yılına gelindiğinde -Ebubekir Paşa'nın vakfının mütevellilik görevi onun soyundan gelen Mustafa Rıfat Efendi tarafından yerine getirilmiştir. Günümüzde de yine vakıf kurucusunun soyundan gelenler bu görevi ifa etmektedirler. Mülhak vakıflar temsilci listesinde Ali Ferit Dikraz'ın ismi yazılmıştır.¹⁶

III. Vakıflarda Mali Kayıt

1. Siyakat Yazısı

Vakıfların hemen hepsinde muhasebe kayıt ve belgelerinde siyakat ya-

---

15 Kayhan Orbay, "Vakıfların Bazı Arşiv Kaynakları: Vakfiyeler, Şerhiye Sicilleri, Mühümmeler, Tahrir Defterleri ve Vakıf Muhasebe Defterleri," *Vakıflar Dergisi*, sy. 29 (2005): 39.

16 Mülhak Vakıflar Temsilci Listesi, https://www.vgm.gov.tr/Documents/DUYURU%20Dosyalar%C4%B1/MULHAK_TEMSILCI_2017.pdf, Erişim Tarihi, 19 Şubat 2018.

zısı ve rakamları kullanılmıştır.¹⁷ Siyakat terimi, Osmanlı öncesi İslam Devletleri'nde muhasebe kayıtları için kullanılmış ve bir ilim dalı kabul edilerek muhasebe ilmine “ilm-i siyakat” denmiştir. Maliye idaresinin hesap işleri, Devlet muhasebesi anlamlarında da kullanılmıştır. Fakat siyakatın bu anlamı zaman içinde değişerek maliye kayıtlarında, tahrirlerinde siyakat rakamlarıyla birlikte gelişen ve mali kayıtlara has bir yazı karakterine dönüşmüştür. Bu yazı karakterine de “hatt-ı siyakat” yani siyakat yazısı denmiştir. Siyakat teriminin muhasebe mesleği anlamından sonra bir yazı türü anlamında kullanılması, Osmanlı Türkleri zamanında gerçekleştiği söylenebilir. ¹⁸ Osmanlı Devleti, siyakat yazısı ve rakamlarını, mali idarenin vakıflar da dâhil çeşitli birimlerinde, dört yüzyıl boyunca Ortadoğu'dan Balkanlar'a Kırım'dan Akdeniz'in güney sahillerine dek geniş bir coğrafyada kullanmıştır. Osmanlı muhasebe sistemi, devamı olduğu İslam Medeniyeti ve özellikle Farisi-İlhanlı etkisinde oluşan Anadolu Selçuklular ve Beylikler dönemindeki birikime dayanmıştır. İlhanlı dönemine ait muhasebe el kitaplarının Osmanlı şehirlerinde istinsah¹⁹ edilerek kütüphanelerde bulunması bu etkileşimin kaynaklarına işaret etmektedir.²⁰ İlhanlı etkisi yalnız kaynaklarla sınırlı kalmamış, uygulama alanına da etki etmiştir. Orhan Gazi devrinde İlhanlı Devleti'ne vergi verildiği o dönemin muhasebe kitaplarında belgelidir. 1363 yılı sonrasında bu bağımlılık ortadan kalkınca; yüzyıllardır denenmiş ve başarılı olmuş yöntemler kullanılmaya devam edilmiştir.²¹

17 Oktay Güvemli, *Muhasebe Tarihi* (İstanbul: Avcıol Basım Yayım, 1995), 1: 91.

18 Said Öztürk, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Siyakat Yazısı ve Tarihi Gelişimi* (İstanbul: OSAV, 1996), 19.

19 İstinsah: Bir nüshasını yazma; asıl metinden aynen yazarak çoğaltma.

20 Abdullah b. Muhammed b. Kiya Mazenderani, *Risâle-i Felekiyye (Kitâbu's-siyâkat)*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya no: 2756, istinsahıH. 765/M.1363; Ali Şirazi, Şemsu's-siyak, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya no:3986, istinsahı Herat H. 845/M. 1441; Felek Ala-i Tebrizi, *Sa'âdet-nâme*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya no:4190, telifi H.706/ M.1307, istinsahı Herat H.806/ M.1403-1404, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi no: 516, istinsahı H.815/ M.1412-1413; İmad Seravi *Cami'u'l-hisâb*, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi no:7853 ve 7854, telifi H.741. /M.1340. İhsan Fazlıoğlu, “Osmanlı Klasik Muhasebe Matematik Eserleri Üzerine Bir Değerlendirme,” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 1, sy. 1 (2003): 350.

21 Fatma Şensoy ve Oktay Güvemli, “The State Accounting Doctrine Book of

Muhasebe için gerekli kısa ve öz anlatımı siyakat yazı ve rakamları sağlamıştır. İşlemlerin defterlere zamanında ve çabuk yazılması, kâğıttan tasarruf gibi nedenler yine bu yazının tercih edilmesine yol açmıştır. Kimi kaynaklarda siyakatin gizli yazı yazmak, devlet sırlarının herkes tarafından kolaylıkla okunmasını önlemek gibi nedenlere dayandığı ileri sürülmüştür. Okunması zor ve uzmanlık isteyen bu yazı, devlet sırrı olabilecek belgelerde kullanılmamış, aksine açık ve anlaşılır olması gereken muhasebe dili olmuştur. Tahrifat ve değiştirmeye meydan vermeyecek tarzda birbirine girift yazılması da hesaplarda güvenliği sağlamıştır. Muhasebede az yere çok yazı yazmanın hüner olması veya başka bir deyişle dar bir yazı alanına çok şey ifade edecek açıklama yazma gereği bulunması ihtiyacını yine siyakat yazısı karşılamıştır.²²

III. 2. Merdiven Yöntemi

Gelir ve gider kaydının muhasebesi merdiven yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Bu yöntem, vakıflarda özel bir kullanım alanı bulmuş; vakıfların ihtiyaçlarına göre gelişmiş, etkin bir denetleme mekanizması görevini ifa etmiştir.²³ Gelirler ayrı, giderler ayrı kayıt edilmiştir. Toplam gelir tutarı yazılmış, sonra bu tutarın nelerden oluştuğu birbirinden ayrı basamaklar ile gösterilmiştir. Merdiven basamaklarının birbirleri ile ana kalaslar yardımı ile bağlantılı olması ve alt alta yazılması ayrıca hepsinin birlikte kolayca görünmesi bu yönteme işaret etmektedir. Ana tutarı oluşturan ayrıntıların topluca ortaya konulması için bazı kayıtlar yay biçiminde de yapılmıştır. Sayfanın en etkin kullanımı, yer tasarrufunun sağlanması yine bu yöntem sayesinde.²⁴ Bir gelenek haline

---

The Middle East In The XIV Century: Risale-i Felekiyye-Kitab-us Siyakat And Its Place in Accounting Culture,” *The British Accounting Review*, 47 (2015): 159-176.

22 Güvemli, *Muhasebe Tarihi*, 92-93.

23 Oktay Güvemli ve Batuhan Güvemli, “The Birth and Development of an Accounting Method In the Middle East (Merdivan Method),” *The Fifth Accounting History International Conference*, Banff (Canada), 2007; Oktay Güvemli ve Batuhan Güvemli, “Osmanlı Kayıt Kültüründe Vakıf Muhasebesi ve Devlet Muhasebe Sistemi,” *Vakıflar Dergisi*, sy. 46 (2016): 9-21.

24 Bu konuda en yetkin Bilim Adamı olan Prof. Dr. Oktay Güvemli Beyefendi'nin verdiği bilgilere müteşekkirim.

gelen bu yöntem XIX. Yüzyıl sonlarında bırakılarak, çift yanlı kayıt yöntemi uygulanmaya başlanmıştır.²⁵

III. 3. Denetim Ve Vakıf Muhasebe Defterleri

Vakıflarda denetim mekanizması, birbirini ardınca devam eden ve birbirini tamamlar bir görünüm içindedir. Vakfın yararını gözetmek ve korunmasını sağlamak için vakıf çalışanları sorumluluklarını yerine getirmelidirler. Mütevellilerin muhasebelerinin görülmesi yine bu sorumluluğun yerine getirilmesi amacını taşımaktadır. Kaynaklarda, denetim birimleri şöyle sıralanmıştır. Öncelikle mütevelliler, kendi yönetimlerinde bulunan vakıf memurlarını denetler. İkinci kademede nâzır mütevelliyi, vakıftan yararlanma hakkına sahip olanlar nâzırı, hâkim veya hükümetlerin göndereceği memurlar bunların hepsini denetler; mütevellinin muhasebesini ve diğer işlemlerini görürler.²⁶

Tarihsel süreçte vakıfların teftiş ve kontrolünü, vakıf kurucularının tayin ettikleri nâzırlar, devletçe vakıfları kontrol için görevlendirilen müfettişler ve kaza teşkilatı mensubu hâkimler yürütmüştür. Evkaf Nezareti'nin H.1242/M.1826 yılında kurulmasından önce farklı nezaret kurumları bu işlevi yerine getirmişlerdir. Evkaf-ı Haremeyn Nezareti, gelirlerinin bir miktarı veya tamamının, kutsal şehirler Mekke ve Medine'de yaşayanlara ayrılmış vakıfları yönetmekle görevlendirilmiştir. Bu nezarete kuruluşundan H. 995/M. 1586 itibaren Padişah, Hatun ve Darüssaade ağaları ile diğer ileri gelenlerin vakıfları da katılınca dört memuriyete ayrılmıştır.²⁷

Ebubekir Paşa'nın vakıf muhasebe defterlerindeki gider kalemleri içinde Haremeyn Ahalisi'nin vergisine ayrılmış ödenek dikkati çekmektedir. Bu neden ile de vakfı Haremeyn-i şerifeyn Muhasebesi Defterleri içindedir.

²⁵ Güvemli, *Muhasebe Tarihi*, 526.

²⁶ Nazif Öztürk, *Elmalı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 211.

²⁷ Ahmet Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi* (Ankara: OSAV, 1988), 279, 281.

IV. Vakıfların Muhasebe Kayıtları

Vakıfların uzun ömürlü olmalarının iki önemli nedeni vardır. Birincisi vakıflar için uygulanan hukuk düzenidir. İkincisi de merkezi devlet muhasebesinin yakın kontrolü altında bulunmasıdır. Vakıf muhasebesi üç aşamada ortaya çıkmaktadır. Vakıfların muhasebecileri tarafından kayıtların tutulması ve yıllık gelir ve giderlerini gösteren yıllık mali raporun düzenlenmesi ilk aşamayı oluşturmaktadır. İkinci aşama bu mali raporun hukuk düzenine ve vakıf senedine uygunluğunun kadı tarafından kontrol edilmesidir. Üçüncü aşama ise merkezi muhasebe örgütünde kadıdan gelen muhasebe raporunun incelenmesi ve merdiven yöntemine göre kaydın yeniden düzenlenmesidir.²⁸

Vakıfların genelde her mali yıl sonunda hazırlamakla yükümlü oldukları ana muhasebe defterine pek çok bilgi kaydedilmiştir. Vakfın nakdi ve aynî gelir kaynakları ve fiilen elde edilen gelirleri ile tahsil edilemeyen gelirleri, peşin tahsilatları ve borçlanmaları yazılmıştır. Yine nakdi ve aynî gider kalemlerini, mutfak için gıda alımlarını, sarf edilen malzemeyi, maaş ve ücret ödemelerini, tamirat masraflarını, nakdi ve aynî teslimatları, borç geri ödemelerini de dönemin fiyat ve ücretleri ile görmek mümkündür. Ayrıca muhasebe defterlerinde vakıflardan merkezi hazinelere ya da merkezi hazinelere vakıflara ödünç veya karşılıksız para aktarımlarının kayıtları vardır. Böylece merkezi hazinelerin vakıflar tarafından ne ölçüde desteklendiği anlaşılabilir.²⁹

V. Ebubekir Paşa'nın Vakıf Muhasebe Defterleri

Ebubekir Paşa'nın Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Evkâf Nezareti Haremeyn Muhasebeciliği Defterleri (EV. HMH. d) içinde 20309 ve 20310 numaralı defterleri Hicri 1284/Miladi 1867 ve 1285/1868 yıllarına aittir. Ek 1'de 20309 numaralı defterin orijinali, Ek 2'de bu defterin latin harflerine çevirimi verilmiştir. Ek 3'te 20310 numaralı defterin orijinali, Ek 4'te ise 20310 numaralı defterin transkripsiyonu verilmiştir. 20309 numaralı defter, siyakat yazısı ile yazılmış ve merdiven

---

28 Oktay Güvemli v. dğr., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet Muhasebesi* (İstanbul: Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, 2014), 441-442.

29 Kayhan Orbay, "Vergi Kayıtları, Mahsul Miktarları ve Fiyatlar: Vakıfların Rüsûm, A'sâr-ı Hubûbât ve Fûrûht-Hubûbât Defterleri," *Otam*, sy. 30 (2011): 129.

yöntemine göre tutulmuştur. 20310 numaralı defter ise rik'a kırması ile yazılmıştır. Bu defterin müsvedde olduğu açıktır. Sıra numarasına göre müsvedde defterin kaydının önce olması gerekirken sonraki numara verilmiştir. Müsvedde defteri yani 20310'daki bilgiler yeniden düzenlenmiş, 20309 numaralı deftere kaydedilmiştir. Aynı iki yılı ihtiva eden bu defterler, kayıt düzeni ve yazı stili ile birbirinden farklıdır.

Defterlerde hicri takvim yılı kullanılmıştır. Hicri yılın ilk ayı olan Muharrem'in başlangıcından, yılın son ayı Zilhicce'nin sonuna değin bir süre olduğu belirtilmiştir. Bu vakfın kuruluş tarihi 1137/1724 yılıdır. Yıllar sonrasında dahi vakıf hizmet vermeye devam etmektedir. 20309'da defterin ilk satırlarında vakıf kurucusu Ebubekir Paşa'nın önceki Mekke Şeyhi olduğu ifade edilmiştir. İstanbul'da Aksaray'da mekteb, sebil ve çeşme vakfının iki senelik gelir kaynakları ve harcamalarının toplamını içeren bir defter olduğu belirtilmiştir. Mustafa Rıfat Efendi, vakıf kurucusunun soyundan gelmektedir. Vakfın mütevellisidir ve bu defterler onun zamanında tutulmuştur. Gelirler ve giderler ayrı kayıt edilmiştir. Toplam gelir ve toplam gider tutarlarına yer verilmiş; ayrıca gelirlerin hangi kaynaklardan sağlandığı ve giderlerin harcandığı yerler ayrıntılı olarak kaydedilmiştir.

Yıllık mali raporlar 1284/1867 yılı Muharrem ayının başından 1285/1868 yılının son ayı Zilhicce'sine değin iki hicri seneyi kapsamaktadır. Vakfın gelirleri toplamı 20.689 akçe'dir. Bu toplam ikiye ayrılmıştır. Merdiven yönteminin verdiği kolaylıkla yay şeklinde toplamın altında onu oluşturan kalemler yazılmıştır. Sağdaki yayın altında kira gelirleri toplamı: 3905 akçe yazılmıştır. Bu toplam dükkân ve diğer ticari işletmelerin kira gelirleri ile bostanlar gibi tarım işletmelerinin kiralari ve İzmir'deki mülklerin kira gelirleri toplamından oluşmuştur. Soldaki yayda yazılmış 16.784 akçe ise Harameyn Hazinesi'nden vakfın borcu için müteveli tarafından talep edilen miktardır. Vakfın gelirlerinin bu sene için yetersiz olması müteveliye böylesi bir ödünç alma yoluna sevketmiştir. Bu olgu bize vakıflardan merkezi hazinelere ve merkezi hazinelere vakıflara ödünç veya karşılıksız para aktarımını gösteren örneklerden biridir.

Vakfiyelerde yazılmış hizmetlerin sunulması ve bu hizmetlerin devamlı olması için gelir kaynaklarının da sürekli olması gerekmiştir. Sürekli

finansman sağlayan gelir kaynakları, ekonomik ve sosyal yaşamın unsurları olan han, dükkân, çarşı, hamam, zirai topraklar gibi taşınmazlar ile vakıf sandıklarından yapılan kredi faaliyetleridir. “Asl-ı vakf”. Bunlar esnaf ve tarımsal üreticiler için iş alanları oluşturmuşlardır. Ekonominin çeşitli sektörlerinde ihtiyaç duyulan ve küçük ölçekli üreticilerin tasarruf gücünü aşan imalathane, bina ve teçhizatlarla yapılan bu yatırımlar, iktisadî hayatın devam edebilmesi için zorunlu, hayati yatırımlardır. Bunlar, esnaf ve tüccara kiralanmıştır. Kiraların yatırım harcamalarına oranı 16.-18. Yüzyıllarda %5 ila %8 arasındadır. %10 ile sınırlandırılan kâr oranı ile esnaf ve tüccar bu kirayı çok sıkıntıya düşmeden ödeyebilmiştir.³⁰

Vakıf taşınmazlarının işletilmesinde değişik kiralama yöntemleri kullanılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda yürürlükte olan Hanefi Mezhbine göre topraklar, 3 yıllığına; diğer taşınmazlar ise 1 yıllığına kiralanmıştır. Ebubekir Paşa'nın vakıf muhasebe defterinde 1285 senesi gelirleri içinde Aksaray'da Cafer Ağa Mahallesi'ndeki sebze bostanının kiralama yöntemi olarak “icare-i vahideli” olduğu belirtilmiştir. İcare-i vahide, tek bir bedelle yapılan kiralama işlemidir. Kovacı Dede Mahallesi'ndeki ve Cellad Çeşmesi'ndeki çiçek bostanlarının kira gelirleri olarak farklı bir ifade yazılmamıştır. İzmir'den gelen kira gelirleri de senelik 745 akçe, iki senelik gelir toplamı 1490 akçedir.

Gelir kalemlerinin açıklamaları, kira gelirlerinin nereden geldiği ve toplamın ardından gider kalemlerine geçilmiştir. Vakıf harcama kalemleri içinde mektebin hocası, yardımcısının maaşları, çeşmenin su yolcusunun ve su tasını koruyan görevlinin maaşları yazılmıştır. Ebubekir Paşa'nın 1719 tarihli vakfiyesinde, çeşmenin zincirle bağlı su tasının çalınmaktan korunması için mahalle mescidindeki müezzinin görevlendirilerek; tası her akşam üstü evine götürüp sabah vaktinde geri getirmesi için her ay 25 akçe verileceğini yazdırmıştır. İncelenen defterde yeni bir tas ve ucundaki zincir için yapılan harcama bedeli 26 akçedir.

Vakıflarda istihdam edilen personel, kuruluş amacına uygun hizmet-

---

30 Mehmet Genç, “Klasik Osmanlı Sosyal-İktisadî Sistemi ve Vakıflar, *Vakıflar Dergisi*, sy. 42 (2014): 15.

lerin gerçekleştirilmesi için yeterli sayıda ve uygun niteliklere sahip olmalıdırlar. Vakıf kurucularının tayin ettiği görevliler çalıştıkları kurumların bakımını sağlamak ve her an kullanılabilir durumda bulundurmaları zorundadırlar. Medrese, mektep, sıbyan mektebi ve benzeri eğitim ve öğretim kurumlarında eğitim ve öğretimin her geçen gün daha geniş alana yayılması için öğretim görevlileri ve onların yardımcıları tayin edildiği gibi gece bekçisi, kapıcı, temizlikçi, sucu... gibi görevliler de tayin edilmişlerdir. Mektebin hocasının maaşı yıllık 240 akçe, 2 senelik 480 akçedir. Ser halife (başyardımcı) 42 akçe, meşk hocasının maaşı ise yıllık 24 akçedir. “Meşk” kelimesinin sözlük anlamlarından biri, bir örneği taklit suretiyle öğrenme yöntemi olduğu gibi diğer anlamı Musikide bir parçayı talim etme ve örneklere bakarak alıştırma yapmadır. Bu ifadeler, mektepteki çocukların öğrenme yöntemleri hakkında bize ipuçları vermektedir. Çeşmenin ve sebilin tasını koruyan kişinin maaşı yıllık 60 akçedir. Vakıf gelirlerini toplamak cibâyet kelimesi ile ifade edilmiştir. Bunun için yazılmış harcama miktarı yıllık 18 akçedir. Yine 18 akçe vakıf muhasebesinin tutulması için kitâbet kalemi altında yazılmıştır.

Duagû (dua okuyanlar) için ayrılmış harcama kalemleri toplamda 3 kişi için yıllık 301 akçeye ulaşmıştır. Dua okuyanların isimleri verilmiştir. Seyyid Emin, Ali Rıza ve Fatımatüz-zehra üçü 120 akçe, Seyyid Mehmet ve Ahmed Hayreddin Efendilerin ikisi 120 akçe almıştır. Kara Hafız ise 61 akçe maaş almaktadır.

Talebelerin kapama (elbise) bedeli için ilk sene 585 ikinci sene için 538 toplamda 1023 akçe harcanmıştır. Bir baş kurban bedeli 105 ve 110 akçe iki senelik tutar 215 akçedir. Okulun tamiri için yapılmış harcama ve okul için gereken kömür ve kömürün taşıma bedeli (hamaliye) ile tartı (kantariye) harcamaları da giderler içindedir. Bir adet kış mangalı alınmış ve 120 akçe ödenmiştir. 1284/1867 yılında 382 akçe mektebin cam, çerçeve, süpürge ve abdesthanesi için yapılan tamirat bedeli olarak yazılmıştır. Yine 1867 yılına ait çatının onarım bedeli ve kışın ısınmakta kullanılan kömürün tartı ve taşıma bedeli 585 akçedir. Ertesi yıl mektebin ısınması için alınan kömürün bedeli 277 akçedir.

Suyollarının tamir ve bakımı için iki yılda ödenen meblağ 900 akçedir. Suyollarının bakımı ve suyun devamlı akması için görevlendirilen su

yolcuya ödenen maaş 36 akçe'dir. Vakıf Su Defterleri Hatt-ı Hümayûn içinde Ebubekir Paşa'nın (o dönemde Çavuşbaşı) Cebeci Köyü'nde kazdırdığı kuyulardan bulduğu su için verilmiş bir berat kaydı vardır. 19 masura³¹ suyun 4 masurasını hakk-ı mecrâ olarak Sultan Mehmed'in ana suyoluna bırakmıştır, geri kalan sular Ebubekir Paşa'nın kendi çeşmelerinde akıtılacaktır. 10 masuralık bölümünü ise üç çeşme ve sebili için vakfetmiştir. Ebubekir Paşa, mektebi ve sebilinin suyu için ayrı bir vakfiye hazırlatmış ve bu sicillere de kaydedilmiştir. Vakıf suyunun tescil tarihi de 28 Safer 1137/16 Kasım 1724'tür.³² Mekteb, sebil ve çeşmenin vakfedilme tarihi de aynıdır.

Bal harcamaları iki senelik yazılmıştır. Özel günlerde sebillerde bal şerbetinin dağıtılması bir gelenektir. 1 kıyye (yaklaşık 1300 gram) bal için 120 akçe ödenmiştir.

Harameyn Ahalisi yani Mekke ve Medine sakinlerinin vergisi için ayrılan meblağ senede 762 akçedir. Siyakat yazısı ile yazılmış 20309 numaralı defterde 762,5 akçe iki senelik toplamı 1525 akçedir. Diğer defterde bu rakam 1524 akçe olarak yazılmıştır. Bu rakam, kutsal beldelede yaşayanlara aktarılan bir gelir transferidir. Gelirlerin ve kaynakların aktarımı bize vakıfların sosyal güvenlik kurumları işlevini üstlendiğini göstermektedir.³³

Gider kalemleri içinde 24.266,5 akçe bir önceki dönem vakıf muhasebesinde ortaya çıkan açığın rakamıdır. Tüm gider toplamı 31.337 akçeye ulaşmıştır. Buna rağmen gelirlerinin toplamı 20.689 akçe olduğu için vakfın dönem açığı 10.648 akçedir. Vakıf giderlerinin fazla olması bu açığın ortaya çıkmasına neden olmuştur. İnceleme konusu iki defter olduğu için daha sonraki senelerin yılsonu muhasebe raporlarında gelir ve gider hareketlerinin nasıl olduğunu bilemiyoruz. Fakat daha önce 1204/1789 yılında Divan-ı Hümayûn'a kadar aksetmiş

---

31 Masura: Su debisi ölçüm birimi, 6,5 metreküp/gün

32 Ahmet Kal'a ve Yayın Hazırlama Kurulu, İstanbul Su Külliyyâtı I: *Vakıf Su Defterleri - Hatt-ı Hümayûn (1577-1804)*, (İstanbul: İSKİ 1997), 220-222.

33 Fatma Şensoy, "Muhasebe defterlerinden Vakıfların Çok Yönlü Boyutlarını İzlemek- Bir Örnek 18. Yüzyıl," *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, sy. 7 (2014): 93-94.

bir davada, Ebubekir Paşa'nın mekteb ve sebil vakfının gelirlerinden olarak Kıbrıs'ta Tuzla Kasabasında getirtmiş olduğu suların kiracılarından Afez'in 20 seneden fazladır kira bedeline ödemediği anlaşılmıştır. Hatta vakfiye şartlarına göre kiracı öldüğünde suyun kullanımı mirasçılara geçmeyeip bir başkasına kiraya verilecektir. Buna rağmen Afez'in damadı vakıf yöneticisine haber vermeden suyu başkalarına satmak istemiştir. Geciken kira bedelinin vakfa ödenmesi için yazılan ferman ilgililere tebliğ edilmiştir.³⁴

Günümüzde de bu hayır eserinin yaşamakta olması, arşiv belgeleri ile birlikte geçmişe tanıklık ettiğinin en güzel göstergesidir. İstanbul'da Aksaray Namık Kemal Caddesi üzerinde Ebubekir Paşa Sıbyan Mektebi, Çocuk Kütüphanesi olarak kullanılmış, bugünlerde tekrar bakım ve onarıma alınmıştır. Kapısındaki tabelada İder İnsani Değerler ve Ruh Sağlığı Vakfı okunmaktadır. Sebil, binanın altındadır. 1938'lerde harap durumda olan mektep ve sebil, 1954-1957 yıllarında Aksaray'ın yeniden düzenlenmesi sırasında tamir ettirilmiştir. Dikdörtgen planlı tek pencere olarak düzenlenen sebil 2.25 cm. genişlikteki pencere kemerinden başka, hiçbir iz kalmamıştır. Kesme taş malzemeyle şekillenen sebil, sade mimarisiyle klasik üslup özelliğindedir.³⁵

VI. Sonuç

Ebubekir Paşa'nın İstanbul'daki mekteb, çeşme ve sebil vakfı, yüzyıllar boyunca yaşamış vakıf örneklerinden biridir. Vakıfların uzun ömürlü olmalarının iki önemli nedeni vardır. Birincisi vakıflar için uygulanan hukuk düzenidir. İkincisi de merkezi devlet muhasebesinin yakın kontrolü altında bulunmasıdır. Bu çalışmada amaç, vakıf muhasebe defterlerinden hareket ederek, vakıfların dinamik yapısını, amaçladıkları hizmetlerin aradan geçen zaman sonrasında da ne denli gerçekleştiği ve denetlendiğini görmek olmuştur. Siyakat yazısı ve merdiven yöntemi vakıflarda uygulanmış kayıt sisteminin araçlarıdır. Burada özellikle belirtilmesi gereken, belgeleri bu bağlamda yeniden okur

34 Kıbrıs 21 No'lu Şer'iyye Sicili, Sahife No: 124, Hüküm No : 322, Tarihi :3 Safer 1204

35 Ömer Faruk Şerifoğlu, *Su Güzeli İstanbul Sebilleri* (İstanbul: İBB Kültür A.Ş. Yay., 1995), 17 ; Şerife Tali, "İstanbul Su Mimarisinde Fatih Sebillerinin Yeri ve Önemi," *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3, sy. 10 (2010): 563.

iken gelir kaynaklarının yalnız İstanbul'da değil İzmir'de de olduğu hatta Kıbrıs'taki vakıf sularının bile bu kaleme dahil edildiğidir. Vakfın amaçlanan hayrının çocukların eğitimi için bina edilen bir mekteb olması bu eğitim kurumunun bakım onarımının devamlı yapılmasını gerektirmiştir. Çocuklara alınan giysiler, onların gönüllerinin alınmasını ve sevindirilmesi ile sosyal refahın da nasıl sağlandığının göstergesidir. Her sene için ayrılmış kurban bedeli yine yakın çevreye yapılan bir yardımdır. Harameyn ahalisi için gönderilen yardım, vakıf kurucusunun hayırseverlik ve dindarlığına işaret etmektedir. İstihdam edilen personelin aldıkları ücret onların geçimlik düzeyine, yaşam standardına katkıda bulunmaktadır. Oluşturulmuş istihdam hacmi vakfın ekonomik boyutuna işaret etmektedir. Bu hayır kurumu için akıtılmış suyun ve suyollarının bakımı da suyun yaşamsal önemine işaret etmektedir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

BOA. *EV.HMH.d.* 20309

BOA. *EV.HMH. d.* 20310

VGMA Defter No:24/60/21;24/65/22;737/1/1.

VGMA. Küçük Vakfiye Defteri, Varak No:32,Hüküm No:33

Kıbrıs 21 no'lu Şeriyeye Sicili

Kitap ve Makaleler

Akgündüz, Ahmet. İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi. Ankara: OSAV, 1988.

Bülbül, Yaşar. "Klasik Dönem Osmanlı Muhasebe Sistemi." *Dîvân*, sy. 6 (1996).

Çelik, Cemil ve Dinç, Güven. "Osmanlı Dönemi Kıbrıs Su Vakıfları (1571-1878)." *Mediterranean Journal of Humanities* 2, sy. 1 (2012): 37-59.

Durmuş, M.Emin ve Bektaş, İsmail. "Osmanlı'da Muhasebe Usulü ve Vakıf Muhasebe Kayıtları Okuma Kılavuzu." *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3, sy. 2 (2017): 196.

Fazlıoğlu, İhsan. "Osmanlı Klasik Muhasebe Matematik Eserleri Üzerine Bir Değerlendirme." *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 1, sy.1 (2003): 345-367.

Genç, Mehmet. "Klasik Osmanlı Sosyal-İktisadî Sistemi ve Vakıflar." *Vakıflar Dergisi*, sy. 42 (2014): 9-18.

Güran, Tefvik. *Ekonomik ve Mali Yönleri ile Vakıflar Süleymaniye ve Şehzade Süleyman Paşa Vakıfları*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006.

Güvemli, Oktay. *Muhasebe Tarihi*. Cilt 1. İstanbul: Avcıol Basım Yayım, 1995.

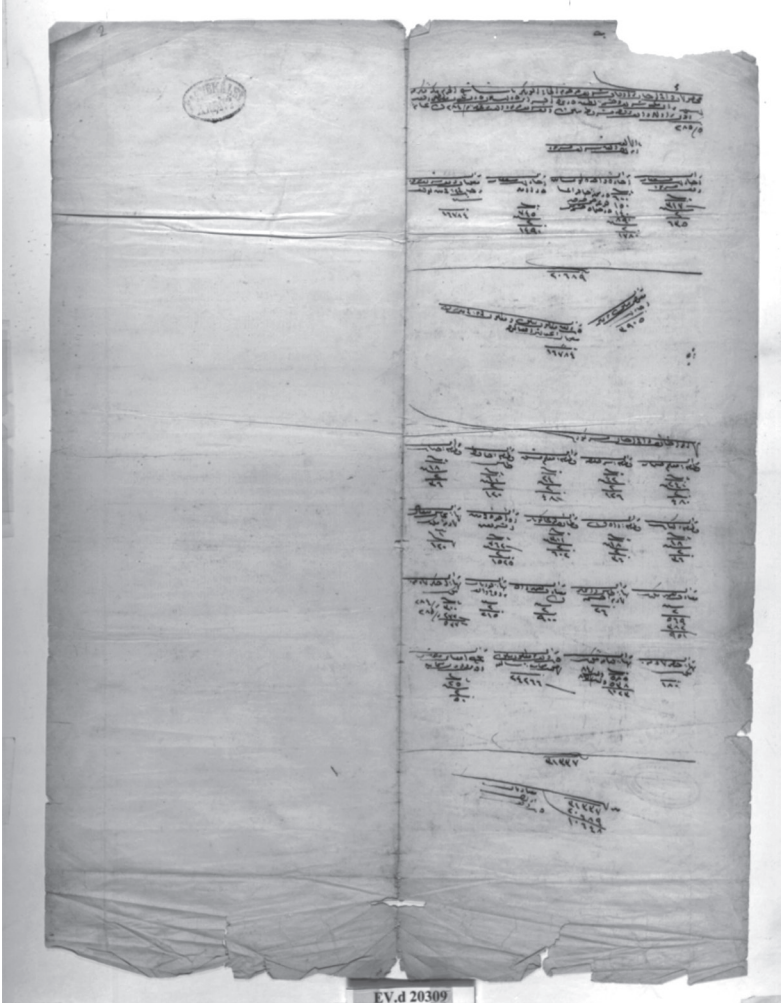
Güvemli, Oktay. *Muhasebe Tarihi*. Cilt 3. İstanbul: YMM Odası yayını, 2000.

Güvemli, Oktay, Cengiz Toroman ve Batuhan Güvemli. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet Muhasebesi*. İstanbul: Kamu Gözetimi Kurumu: 2014.

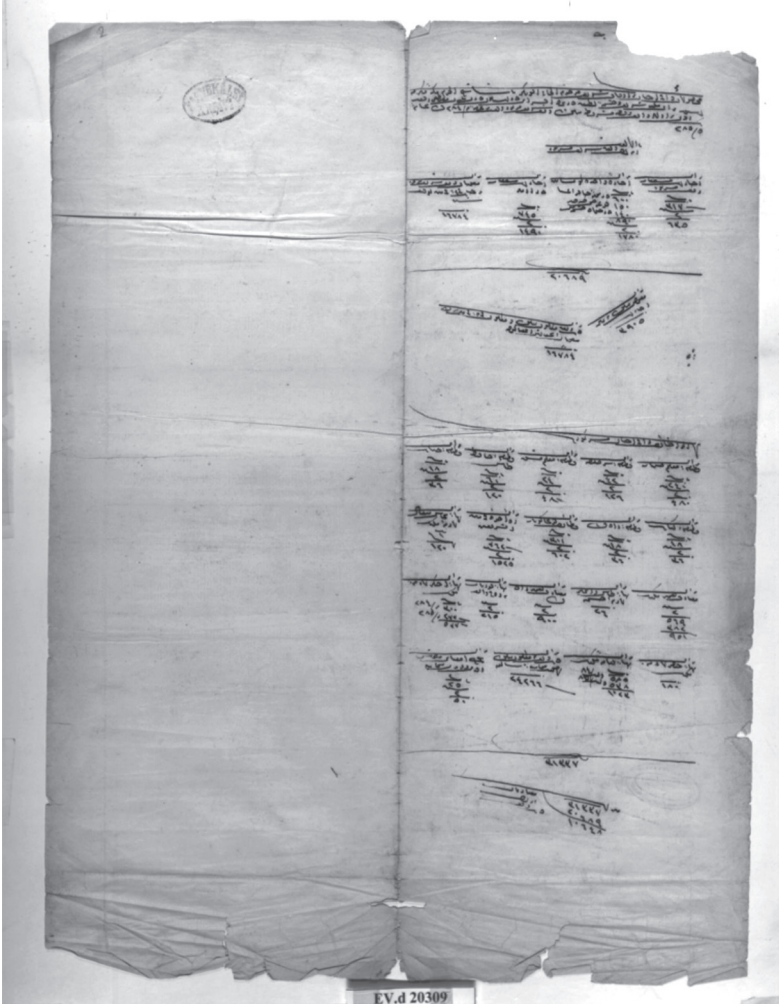
- Güvemli, Oktay ve Batuhan Güvemli. "The Birth and Development of an Accounting Method In the Middle East (Merdiban Method)." *The Fifth Accounting History International Conference*, Banff (Canada), 2007.
- Güvemli, Oktay ve Batuhan Güvemli. "Osmanlı Kayıt Kültüründe Vakıf Muhasebesi ve Devlet Muhasebe Sistemi." *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 46 (2016): 9-10.
- İnalçık, Halil. *Devlet-i 'Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.
- Kal'a, Ahmet ve Yayın Hazırlama Kurulu, İstanbul Su Külliyyâtı I: Vakıf Su Defterleri - Hatt-ı Hümayûn (1577-1804). İstanbul: İSKİ, 1997.
- Kiel, Machiel. "Tripoliçe," *İslam Ansiklopedisi*. 41:315. Ankara: TDV Yay., 2012.
- Kunter, Halim Baki. "Türk Vakıflarının Milliyetçilik Cephesi" *Vakıflar Dergisi*, sy. 3 (1956): 4.
- Süreyya Mehmed. *Sicill-i Osmani*. Haz. Nuri Akbayer. Cilt 2. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Orbay, Kayhan. "Vakıfların Bazı Arşiv Kaynakları: Vakfiyeler, Şeriyeye Sicilleri, Mühimmeler, Tahrîr Defterleri Ve Vakıf Muhasebe Defterleri." *Vakıflar Dergisi*, sy. 29 (2005): 27-42.
- Orbay, Kayhan. "Vergi Kayıtları, Mahsul Miktarları ve Fiyatlar: Vakıfların Rüsûm, A'sâr-ı Hubûbât ve Fûrûht- Hubûbât Defterleri." *Otam*, sy. 30 (2011): 129.
- Öztürk, Nazif. *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*. Ankara: TDV Yay., 1995.
- Öztürk, Nazif. *Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar*. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Öztürk, Said. *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Siyakat Yazısı ve Tarihi Gelişimi*. İstanbul: OSAV, 1996.
- Sakaoğlu, Necdet. *Bu Mülkün Kadın Sultanları*. İstanbul: Oğlak Yayınları, 2011.
- Şensoy, Fatma ve Oktay Güvemli. "The State Accounting Doctri-

- ne Book of The Middle East In The XIV Century: Risale-i Felekiyye-Kitab-us Siyakat And Its Place in Accounting Culture.” *The British Accounting Review*, 47 (2015): 159-176.
- Şensoy, Fatma. “Muhasebe defterlerinden Vakıfların Çok Yönlü Boyutlarını İzlemek- Bir Örnek XVIII. Yüzyıl”, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, sy. 7 (2014): 76-103.
- Şerifoğlu, Ömer Faruk. *Su Güzeli İstanbul Sebilleri*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş. Yay., 1995.
- Tali, Şerife. “İstanbul Su Mimarisinde Fatih Sebillerinin Yeri ve Önemi.” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3, sy. 10 (2010): 563.
- Tosun, Sevilay. “Ebubekir Paşa ve Kıbrıs’taki İmar Faaliyetleri.” *C.U. Sosyal Bilimler Dergisi* 28, sy. 2 (2004), 205-213.
- https://www.vgm.gov.tr/Documents/DUYURU%20Dosyalar%C4%B1/MULHAK_TEMSILCI_2017.pdf, Erişim Tarihi, 19 Şubat 2018.

EK:1. Ebubekir Paşanın Vakıf Muhasebe Defteri, EV.HMH.d, 20309

EK-2 .EV.HMH.D 20309 Numaralı Defterin Transkribi				
Muhâsebe				
Mahsûlât ve İhrâcât an-evkâf-ı şerîf-i merhûm el-Hâcc Ebûbekir Paşa şeyhü'l-harem Mekke-i Mükerrreme esbak berây-ı mekteb-i şerîf ve çeşme-i latîf der-nezd-i Aksaray der-İstanbul der-zamân-ı Mustafa Rif'at Efendi an-evladı vâkıf ber-vech-i meşrûta mütevellî-i vakf-ı şerîf-i mezbûr ... an gurre-i Muharrem sene 284 ilâ gâye-i Zi'l-hicce sene 285.				
...îrâd-ı vakf-ı şerîf-i mezbûr				
Berây-ı icârât-ı musakkafât vakf-ı mezbûr	Berây-ı icâre-i vâhidelü besâtin	Berây-ı icârât-ı musakkafât der-İzmir	Berây-ı meb'ûsât vakf-ı şerîf-i mezbûr	
Akçe 317,5 2 Sene: 635	Akçe 600 (der-mahalle-i Çakır Ağa)	Akçe 745 2 Sene: 1490	Akçe 16784	
	150 (Kovacı Dede)			
	140 (der Cellad Çeşmesi)			
	890 2 sene: 1780			
Yekûn: 20689				
<div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: center;"> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; transform: rotate(-15deg);"> Berây-ı deyn-i vakf-ı mütevellî ve matlub-ı Hazine-i Haremeyn an akçe- meb'ûsât ita eş İktiza kerde akçe 16784 </div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; transform: rotate(15deg);"> Berây-ı makbuz-ı mütevellî be maliye icârât akçe 3905 </div> </div>				
Be- cihet i el-vezâif ve ihrâcât-ı mezkûr				
Berây-ı vazife-i mu'allim-i ser-halife	Berây-ı vazife-i mu'allim-i meşk	Berây-ı vazife-i hâfız	Berây-ı vazife-i cûbâyet	
Akçe 240 2 sene: 480	Akçe 42 2 sene: 126	Akçe 24 2 sene: 48	Akçe 60 2 sene: 120	Akçe 18 2 sene: 36
Berây-ı vazife-i kitâbet	Berây-ı vazife-i râh-i âbî	Berây-ı vazîf-i du'âgüvân	Berây-ı ahali-i Haremeyn-i	Berây-ı bahâ-i asel miskâl
Akçe 18 2 sene: 36	Akçe 18 2 sene: 36	Akçe 301 2 sene: 602	Akçe 762,5 2 sene: 1525	1 kyye Bahâ 120
Berây-ı mesârif-i himmet-i	Berây-ı bahâ-i tas maa zincir	Berây-ı mesârif-i hidmet-i râh	Berây-ı bahâ-i kurban...	Berây-ı bahâ-i
2 sene: 569+382-951	26	2 sene: 900	2 sene: 215	Akçe 300 (an sene 284)
				Akçe 277,5 (an sene 285)
				577,5
Berây-ı bahâ-i ...	Berây-ı bahâ-i ... mekteb	Berây-ı deyn-i vakf matlub ...	Berây-ı ... ma'âs ...	
180	Akçe 585 (sene 84) Akçe 538 (sene 85) 1023	24266,5	Akçe 25 2 sene: 50	
Yekûn: 31337				
Mizân:				
31337 (mesâfirât)				
20689 (varidât)				
=10648 (deyn-i vakf)				

EK.4: BOA.EV.HMH.20310 Numaralı Defterin Transkribi
EV.HMH.20310

Sahibü'l-hayrât el-Hac Ebubekir Paşa Vakfı Şerifi'nin 1284 senesi Muharrem'i ibtidasından 85 senesi Zilhicce'si nihayetine değin 2 senelik ber veçhi zîr iradı ile masarifatını mübeyyin bir kıt'a defteri

- 84 Senesi varidatı
 600 Aksaray'da Cafer Ağa Mahallesi'nde vaki icâre-i vahideli sebze bostanı
 150 Koğacı Dede Mahallesi'nde vaki çiçek bostanı
 140 Cellad Çeşmesi'ndeki çiçek bostan ..(?)
 242 Cabi yediyle tahsil kılınan icarâtı
 745 Vakf-ı mezkurun İzmir'den mevrud icarâtı
 1877
 Sene-i mezkur masarifatı
 240 Muallim-i sıbyanan vezâifi
 42 Ser halife vezâifi
 24 Muallim-i meşk vezâifi
 60 Hafız-ı tas vezâifi
 18 Cibayet vezâifi
 18 Kitabet vezâifi
 18 Ab-ı rah vezâifi
-
- 420
- 120 Es-seyyid Emin ve Ali Rıza ve Fatımatü'z-zehra duagûyı
 120 Mehmed Es-seyyid ve Ahmed Hayreddin Efendiler duagûyı
 61 Hafız Kara duagûyı
-
- 721
- 120 Bir aded kış mangalı
 70 Mektebin nerdiban kapısıyla rahle ? tamiratı
 26 Çeşmeye alınan bir aded tas bahası maa zincir
 20 Mektebin bazı mahallerine çilingir masârif
 475 Suyolcu masârifatı
 105 Bir re's kurban
 546 Kapama-i sâbiyân
 762 Hameyn Ahalisi vergisi
 585 Mekteb sakfına olan masârif ile ve kömür ve hamaliye ve kanta-riye bahası
 382 Mekteb-i mezkur cam çerçeve ve süpürge ve kabristan? ve lağım

tathiri vesâir perâkende masârifi

3812 Ber vechi bâla masarifat
1877 Ber veçhi bâla varidat
1935 Sene-i mezkür de zâid masarifat

85 Senesi Varidâtı
600 Aksarayda Cafer Ağa Mahallesi'nde vaki icâre-i vahideli sebze bostanı
150 Koğacı dede Mahallesi'nde vaki çiçek bostanı
140 Cellad Çeşmesi'ndeki çiçek bostanı
214 Cabi yediyle tahsil olunan icârat
745 Vakf-ı mezkurun İzmir'den gelen icâratı ez gayrı hamse(?)

1849

Sene-i mezkur mesarifatı
721 Sene-i sabıkı misüllü vezâif ile duagûyı
277 Kömür hamaliye ve kantariye bahası
180 Mübayaa olunan hasır bahası
425 Suyolcu masârifatı
139 Abdethane tamirâtı ve süpürge ve çöpçü ve sair masarifat
55 Cam çerçeve masarifatı
538 Kapama-i sıbyanân
110 Bir re's kurban
762 Haremeyn ahalisi vergisi

3208 Ber vechi bâlâ masarifatı

1849 Ber veçhi bâla varidatı

1359 Sene-i mezkurda fazla masarifat

1935 84 senesi fazlası

1359 85 senesi fazlası

3294

